

Hayretî Divanı'nda
Sevgili
Prof. Dr. Ahmet ARI

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-375-233-0 Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı Yayıncı Sertifika No
Hayreti Divanı'nda 47518
Sevgili

Yazar Baskı ve Cilt
Prof. Dr. Ahmet ARI Vadi Matbaacılık

Yayın Koordinatörü Bisac Code
Yasin DİLMEN LCO000000

DOI
10.37609/akya.3430

Kütüphane Kimlik Kartı
Arı, Ahmet.

Hayreti Divanı'nda Sevgili / Ahmet Arı.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
200 s. ; 160x235 mm.
Kaynakça ve İndeks var.
ISBN 9786253752330

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

Ahmet Arı, (Prof. Dr.)

1962 Eskişehir doğumlu olan Ahmet Arı 1984 yılında Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi'nde (1987) doktorasını da Selçuk Üniversitesi'nde (1994) tamamladı. 2004 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında doçent oldu. Çalışma hayatına lise edebiyat öğretmenliği ile başlayan yazar, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Türk Dili Okutmanlığı ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyeliği görevlerinde bulundu. 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü görevine atanan yazar bu Bakanlıkta ayrıca Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ile Bakanlık Müşavirliği görevlerinde de bulunmuştur. Halen Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Türklerin Medeniyet Yolculuğu (2021) Gâlib Dedé'nin Aşk Ateşi- Şeyh Gâlib Divanı'nda Aşk (2008 ve 2018) ve Sâkıb Mustafa Dede ve Dîvânı (2003) adlı kitapların yazarı olan Ahmet Arı'nın başta klasik Türk edebiyatı sahası olmak üzere tasavvuf, Türk kültürü ve edebiyatı üzerine yayımlanmış çeşitli makaleleri vardır.

ÖNSÖZ

Edebiyat tarihimizin en uzun dönemini ihtiva eden klasik Türk edebiyatı, İslamiyet dairesi içerisine giren Türk milletinin o kültür manzumesi içerisinde meydana getirdiği bir edebiyattır. Yeni bir dinin düşünce sistemi ile birlikte gelerek yeni bir âlem yaratıp hayali ve fikri yapısıyla kendisine has bir çerçeve içinde, özel bir terminoloji ve lügat geliştirerek yirminci yüzyıla kadar uzanmaktadır.

Edebiyatımızın yeni ufuklara yelken açmasıyla büyük oranda yürürlükten kalkan ve zamanla bir araştırma-inceleme sahası, bir bilim disiplini haline gelen klasik Türk edebiyatı hakkında şimdiye kadar pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Her bilim alanında olduğu gibi klasik Türk edebiyatı araştırma ve incelemelerinde de farklı bilimsel yöntemler kullanılmaktadır. Klasik Türk edebiyatı araştırma ve incelemelerinde zamanla geliştirilen ve günümüzde geleneği olmuş bilimsel yöntemleri veya çalışma usullerini, biyografik çalışmalar, metin neşri/tenkidi (edisyon kritik: tenkitli metin) ve metin şerhi/tahlili çalışmaları şeklinde sıralayabiliriz. Bunlar içerisinde metin tahlili çalışmaları, esere tamamen içten yaklaşarak şairin kelime, fikir ve hayal dünyasına girmek suretiyle sanat yönünün değerlendirilmesi ve sanat değerinin ortaya konması amacını güden bir çalışma usulüdür. Bu çalışma usulünün temel dayanağı ise, edebiyatın da bir insan gibi beden ve ruhtan müteşekkil bir yapıya sahip olduğu, yazarın/şairin sanat anlayışı ve sanatkârlık değerinin de asıl olan ruhta bulunduğu şeklindeki bakış açısıdır. Bir şahsiyetin, bir devrin ve bütünüyle bir edebiyatın karakteri, bu bakış açısına göre şekillenen çalışmalarla ortaya konabilir.

Metin tahlili yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmalar, eserden eser sahibine doğru açılan bir kapıdan edebiyatın dünyasına girmeye çalışır. Biz de klasik

Türk edebiyatının akademik dünyasına bir metin tahlili çalışmasıyla girmiş; metin tahlili yöntemini *Hayretî Divanı* üzerinde uygulayarak klasik Türk şiirinin başlıca tiplerinden olan sevgili tipinin Hayretî Divanı'ndaki yerini tespit etmeye çalışmıştık. Hayretî Divanı'nın tam bir tahlilini hedefleyen ve bir kısmı daha sonra yayımlanan çalışmaların bir parçası olarak hazırladığımız, “*Hayretî Divanı'nda Sevgili ve Sevgilinin Fiziki Yapısı ile İlgili Özellikler*, Gazi Üniversitesi, 1987” künyeli yüksek lisans tezinden sonra Hayretî hakkında çok değerli çalışmalar yapıldı. Yakın zaman önce, azımsanmayacak miktarda şiir ilavesiyle yeni bir divan metninin yayımlanması, uzun yıllar kapalı kalan yüksek lisans tezimizin geliştirilerek bir kitap halinde gün yüzüne çıkmasına vesile oldu. Böylece araştırmacılar için erişilebilir hale geldiği gibi daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşma imkânı da buldu.

Bu çalışma, yukarıda künyesini verdiğimiz yüksek lisans tezinin yeni yapılan çalışmalar ışığında güncellenip geliştirilmesi ve esas olarak yeni divan metninde yer alan şiirlerin konumuz açısından incelenerek ilave edilmesiyle oluşmuş kısmî bir divan tahlili çalışmasıdır. Hayretî'nin güzellik ve sevgiliye bakışını ve bunlarla ilgili hayal dünyasını belirlemek için sistematik ve mukayeseli bir yöntemle hazırlanmıştır. Divan metninde yer alan konuyla alakalı bütün kelime ve mefhumlar tek tek tespit edilip şairin bunları hangi manalarda, hangi sınırlar içerisinde, hangi sebep ve münasebetlerle kullandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, bir Giriş ile Güzellik, Sevgili ve Sevgilinin Fiziki Yapısıyla İlgili Özellikler olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Girişte, İslam sanatı ve estetiğine değinilerek sevgili tipini doğuran klasik Türk edebiyatındaki aşk anlayışı ana hatlarıyla ele alınmıştır. Devamında Hayretî'nin kimliği, kişiliği ve sanatı hakkında kısaca bilgi verilmiş; esas olarak aşk anlayışı üzerinde durulmuştur. Güzellik, sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları için kullanılan kelime ve mefhumlar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Güzellik unsurları ise baştan aşağı (saçtan ayağa) doğru sıralanmıştır. Tahlil neticesinde elde ettiklerimiz, Sonuç başlığı altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda tahlil çalışmalarının ayrılmaz parçası olan sistematik indeks yer almaktadır. İndekste güzellik unsurları da alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Tahlil esnasında kullandığımız beyitler, Dr. Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri'nin hazırlayıp yayımladıkları “*Hayretî-Divân (Tenkidli Basım)*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay. No. 2868, İstanbul, 1981” künyeli eserden alınmıştır.

Yapılan ilaveler ise, “*Hayretî Divânı (Tenkitli Metin – Dil İçi Çeviri)*, Hazırlayan: Ferhat Musluoğlu, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, 2022” künyeli yayından alınmış olup ‘HDa’ kısaltmasıyla verilmiştir. Beyitlerin altında kullanılan kısaltmalarda (G) gazelleri, (K) kasideleri, (M) musammatları karşılar. Kısaltmalardan sonra gelen birinci numaralar sayfaya, ikinci numaralar şiire, üçüncü numaralar ise beyit veya mısraâ aittir. HDa’da bütün şiirler baştan sona tek bir numara sırası ile numaralandırıldığı için buradan alınan beyitlerde ayrıca nazım şekli kısaltmasına ve sayfa numarasına yer verilmemiştir.

Klasik Türk edebiyatında tahlil çalışmalarını konu edinen yazılarda da ifade edildiği üzere kısmî tahlil çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Bu çalışmanın öncelikli amacı da Hayretî Divanı'nın tahlilinin tamamlanmasına katkı yapabilmektir. Ayrıca, klasik Türk edebiyatının en karmaşık yönlerinden biri olan aşk teması ve sevgili tipi hakkında yapılacak mukayeseli çalışmalar için de faydalı olmasını temenni ederiz.

Kasım, 2024-Kırşehir

Ahmet Arı

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

İslam Sanatı ve Klasik Türk Şiir Estetiği.....	1
Klasik Türk Edebiyatında Aşk	3
Hayretî	16

1. BÖLÜM

GÜZELLİK (HÜSN, ÂN, MELÂHAT, CEMÂL)

Umumî Olarak Güzellik	23
Güzellik Üzerine Teşbih ve Mecazlar	24

2. BÖLÜM

SEVGİLİ

Umumî Olarak Sevgili	31
Sevgili Üzerine Teşbih ve Mecazlar	37
Sevgiliye Ait Bazı Hal ve Hareketler	75

3. BÖLÜM

SEVGİLİNİN FİZİKÎ YAPISI İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER

SAÇ (Zülf, Sünbül, Siyeh Sünbül, Gîsû)	95
PERÇEM (Kâkül, Turra)	95
ALIN (Cebîn)	98

KAŞ (Ebrû).....	99
GÖZ (Çeşm, Dide, Ayn).....	104
GAMZE (Yan Bakış):.....	109
KİRPİK (Müje, Müjgân):.....	113
YÜZ (Cemâl, Çihre, Didâr, Likâ, Sîmâ, Sîret, Tal'at, Vech):.....	114
YANAK (Ruh, Ruhsâr, Ârız, Hadd, 'Îzâr):.....	124
BEN (Hâl):.....	130
HATT (ayvatüyleri):.....	134
AĞIZ (Fem, Dehen, Dehân):.....	140
DUDAK (Leb, Tutag, La'l):.....	142
ÇENE (Zenehdân):.....	153
GABGAB (Çene Altı):.....	154
BOY (Kadd, Kâmet):.....	154
DİŞ:.....	162
BURUN (Enf):.....	162
BOYUN:.....	163
VÜCÛD (Ten, Beden):.....	164
GERDAN (Gerden):.....	165
BAĞIR, GÖĞÜS (Sine, Ber):.....	165
BEL (Bil, Miyân):.....	165
EL (Dest):.....	166
SÂ'İD:.....	166
DİZ (Zânû).....	167
AYAK (Pây):.....	167
SÂK (Baldır):.....	167
SONUÇ.....	169
KAYNAKLAR.....	173

KAYNAKLAR

- AKKUŞ, Metin (1993). *Nef'i Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ANDREWS, G. Walter (2001). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı* (Çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARI, Ahmet (2018). *Gâlib Dede'nin Aşk Ateşi* (2. Baskı), İstanbul: Profil Yayınları.
- ARI, Ahmet (2003). *Sâkıb Dede ve Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- AYVAZOĞLU, Beşir (1996). *Aşk Estetiği*, İstanbul Ötügen Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal (1997). *Edebiyata Dair*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayını.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997). *Nâbi Divânı*, c. I-II, İstanbul: MEB Yayını.
- CANIM, Rıdvan (hızl.) (2000). *Latîfî, Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsratü'n-Nuzemâ*. Ankara: AKM Yayını.
- CUNBUR, Müjgân (1973). *Karacaoğlan*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1971). *Necâti Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul: MEB Yayını.
- ÇAVUŞOĞLU, M. TANYERİ, M. A. (1981). *Hayretî Divân-Tenkidli Basım*, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını.
- EFLATUN (1998). *Şölen*, (Çev. Azra Erhat- Sabahattin Eyuboğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EFLATUN (1990). *Phaidros* (Çev. Hamdi Akverdi), İstanbul: MEB Yayını.
- EŞGÜNOĞLU, Nazife (2005). *Hayretî'nin Mesnevîleri İnceleme Metin*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- GAZZALÎ (1994). *Mişkâtü'l-Envâr/Nurlar Feneri* (Çev. Süleyman Ateş), İstanbul: Bedir Yayınları.
- GAZZALÎ (1993). *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 4 cilt, (Tercüme: Ali Arslan), İstanbul: Arslan Yay.
- GAZZALÎ (1979). *Kimyâ-yı Saâdet*, cilt I-II (Tercüme: Faruk Meyân), İstanbul: Bedir Yayınları.
- GÖK, Selim (2017). *Hayretî Divânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (1994). *Şeyh Galip Divânı'ndan Seçmeler*, İstanbul: MEB Yayını.
- HARMANCI, Esat (2011). "Fütüvvet-Melâmet İlişkisi, Alevilik Araştırmaları Dergisi, 12, 117-124.
- İBN ARABÎ (1992). *İlâhî Aşk* (Çev. Mahmut Kanık), İstanbul: İnsan Yayınları.
- İBRAHİM HAKKI, Erzurumlu (1996). *Mârifetnâme*, (Sadeleştiren: M. Fuad Başar), İstanbul: Âlem Yayınları.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri*, c. I (Haz. Müjgân Cunbur), Ankara: AKM Yayını.
- İPEKTEN, Halûk (1970). *Nâ'ili-i Kadîm Divânı*, İstanbul: MEB Yayını.
- İSEN, Mustafa (1999). *Latîfî Tezkiresi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- İSEN, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: AKM Yayını.
- KEKLİK Nihat (1980). *İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak El-Fütûhat el-Mekkiyye*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayını.
- KOÇ, Turan (2009). *İslam Estetiği*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- KURNAZ, Cemal (1996). *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul: MEB Yayını.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Divânı*, Ankara: TDK Yayını.
- MEVLÂNÂ (2001). *Rubailer* (Haz. Şefik Can), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- MEVLÂNÂ (1995). *Mesnevî*, 6 cilt (Çev. Veled İzbudak), İstanbul: MEB Yayını.
- MEVLÂNÂ (1994). *Mecâlis-i Sebâ /Yedi Meclis* (Çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul: Kent Basımevi.
- MUSLUOĞLU, Ferhat (2022). *Hayretî Divânı (Tenkitli Metin – Dil İçî Çeviri)*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

- NICHOLSON, Reynold A. (1978). *İslâm Sufileri* (Çev. Mehmet Dağ vd.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- OKÇU, Naci (1993). *Şeyh Galib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divânın Tenkidli Metni*, c. I-II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- ÖZTÜRK, Ergün (2016). *Abû Abdurrahman es-Sülemî ve "El-Melâmetiyye" Adlı Risâlesi Çerçevesinde Melâmetîlik İlkeleri*, Konya: N. Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- SUNGURHAN, E.A. (hızl.) (2009). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretüş-Şuarâ*, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını (e-kitap)
- ŞEBUSTERİ, Şeyh Mahmud (1944). *Gülşen-i Râz*, (Çev. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul: MEB Yayını.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1976) *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TARLAN, Ali Nihad (1992). *Necati Beg Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- TARLAN, Ali Nihad (1981). *Edebiyatı Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihad (1964). *Şeyhi Divânı'nı Tedkik*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayını.
- TATÇI, Mustafa (1990). *Yunus Emre Divânı*, c. I-II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- TOLASA, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- TOPRAK, Burhan (1962). *Din ve Sanat*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- ÜZGÖR, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara: AKM Yayını.
- ÜZGÖR, Tahir (1990). *Türkçe Divân Dîbâceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- VURAL, Emre (2021). "Divan Şairinin Kadim Dostu Memi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. X, S. 30, s. 461-477.
- YILDIRIM, Ahmet (2000). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Yeri*, Ankara: TDV Yayını.